

A TÉTÉNYI-FENNSÍK MADÁRFAUNÁJÁNAK FELMÉRÉSE 2003–2004-BEN

BAJOR ZOLTÁN

Szent István Egyetem Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet, Tájökológiai Tanszék
2103 Gödöllő, Páter K. u. 1. e-mail: bajorz@freemail.hu

Kulcsszavak: védett terület, madár populációk

Összefoglalás: A felmérés alapján a Tétényi-fennsík madárvilága fajgazdag, mind a költő, mind a csak alkalmilag előforduló fajokat tekintve. Az eddigi megfigyeléseim alapján 95 faj előfordulását sikerült megállapítani. Ezek közül 33 faj költő, 21 faj potenciális költőfaj-gyakori vendég, 10 rendszeres átvonuló, 10 rendszeres téli vendég, 21 faj pedig alkalmi vendég. Ezen kívül további 13 faj előkerülésére lehet jó eséllyel számítani a közeljövőben. A fészkelőmadár fauna további kutatását, illetve a felmérés folytatását a jövőben is indokoltnak tartom, elsősorban fővárosunk élővilágának mélyebb megismerése céljából.

Bevezetés

A vizsgált terület Budapest XXII. kerületének nyugati szélétől – a Szoborparktól – nyugatra és északra Törökbálintig tart, délről pedig az M0-s autótűt és Diósd határolja. Ez a településekkel teljesen körbezárt fennsík az idők folyamán mégis viszonylagos épségben fennmaradt és elkerülte a teljes beépítést.

Régebben legeltetésre és állattartásra, valamint hadi célokra használták. Előbbiről tanúskodik a kamaraerdei úttól keletre található volt sertéshizlalda néhány romos épülete, utóbbiról pedig a még mindig kerítéssel körülzárt, barakkokból álló volt katonai objektum, melyet a sertésteleptől délre helyeztek el. A törökbálinti részen kapott helyet a Mechanikai Művek épületegyüttese, amelynek északi szélén jelenleg lakóparképítési beruházás folyik.

A fent említett emberi tevékenységekből eredő hatások főként az elmúlt rendszer idején éreztették hatásukat, manapság a munkálatok szinte teljesen megszűntek a területen, emiatt a természet értékeinek megőrzésére ma nagyobb az esély, mint pár évtizede. Ezért e munka leginkább időszerűsége miatt fontos.

A fennsíkot elsősorban miocén kori mészkő – Szarmata mészkő, Lajtamészkő – alkotja, mely itt érdekes módon kevésbé karsztosodik, mint a környéken található, szintén mészkőből felépülő területek (Budai-hegység). Emiatt üregek, barlangok jóformán nem is találhatóak ezen a vidéken (BOGNÁR 2000). A fennsík térszintje közel 100 méterrel magasodik a mellette fekvő Budaörsi-medence fölé, éghajlata emiatt szélsőségeesebb és sajátosabb, mint a környező területeké.

Flórája a fent említett tényezők miatt igen érdekes és értékes, számos ritka és védett növényfaj megtalálható a területen (FARKAS 1999). Uralkodó növényzetére eredetileg nagyrészt a fásszárúak voltak jellemzők, de az erdőirtás, valamint a legeltetés következtében jelenlegi növényzetét elsősorban a sziklagyepekre és sztyepprétekre jellemző, lágyszárú fajok jellemzik. A legeltetés és az állattartás megszűntével a területen újból megfigyelhető a cserjésedés, valamint a spontán erdőszűlés folyamata (Napjainkban legfeltűnőbb az egybibés galagonya/*Crataegus monogyna*/ terjeszkedése). A fennsíkról eddig több mint 300 növényfajt írtak le (SIMON (1991–1994, 2000).

Állatvilága igen sajátos, ami a fennsík értékét tovább fokozza. A magyar szikla-
araszoló lepkének (*Chondrosoma fiduciaria*) ez az egyetlen hazai előfordulási helye!
Ezen kívül még 38 védett ízeltlábút találtak a területen le a területről (SIMON 1991–
1994). Gerincesei közül említést érdemel a pannon gyík (*Ablepharus kitaibelii*).

Természeti értékei miatt 1999-ben a budapesti rész 111 hektáros területét helyi jelen-
tőségű természetvédelmi területté nyilvánították, 2004-ben pedig felvették a Natura2000
területek sorába.*

Anyag és módszer

A fennsík madárvilágának módszeres kutatását 2003 márciusában kezdtem meg. A fel-
mérés beindulása előtt és alatt a területen régebben mozgó madarászok (Farkass Ger-
gely, Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület-Budapesti Csoport tag MME-
Bp.-i HCS; Jolsvai Gábor Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület-Budapesti
Csoport titkár MME-Bp.-HCS) kis számú, de annál jelentősebb megfigyeléseit is össze-
gyűjtöttem, melyek megalapozták a későbbi felmérés eredményességét.

A kutatást az ún. Dán rendszerű pontszámlálási módszer segítségével végeztem,
amelyet az énekesmadarak fészkelőállományának felméréséhez használnak. Ennek lé-
nyege, hogy a madarak költési időszakában, egy meghatározott, a terület jellegzetes
élőhelyeit jól reprezentáló, de nem túl hosszú útvonalat kell kijelölni. Ezt lehetőleg a kora
reggeli, vagy késő délutáni órákban, heti rendszerességgel bejárva, meglehetősen pontos-
sággal feltárható egy-egy területen a költő madarak fajai, valamint azok állománynagy-
sága. A megfigyelt, vagy hallott madárfajokat, illetve azok viselkedését, mozgásuk irá-
nyát, stb. térképen rögzíteni kell, így az adatok az összesítés során jól összevethetők
(TÓTH 2002). A megfigyelés útvonalát a következő volt: a Szoborpark nyugati oldalától
indulva a Balatoni úttól kb. 200 méterre, azzal párhuzamosan haladtam a zárt katonai
területig, majd északnyugati irányba fordulva a Kamaraerdei utat keresztezve a Mecha-
nikai Művek északkeleti csücskéig mentem. Visszafele a Kamaraerdő és a fennsík hatá-
rán jöttem egészen a Szoborparkig. Ezen az úton érintettem az összes értékes gypet,
bokros és erdős területeket a Budai-hegység turistatérképe 1:30000. (2002); Budapest
városatlasza (7. kiadás. 2002) alapján. (A megfigyelésekhez és azok adminisztrációjához
MULLARNEY et al. (2002): Madárhatározóját használtam)

A felmérés összegzésekor a fészkelő fajok közé soroltam azokat is, amelyek közvet-
lenül a fennsík határán – a kertes területeken, illetve a Kamaraerdő bokorerdős szegélyé-
ben – költöttek.

Eredmények és megvitatásuk

A fennsíkon 2003-2004 folyamán összesen 22 faj fészkelését sikerült hitelt érdemlően
kimutatni. Ezek közül említést érdemel a parlagi pityer (*Anthus campestris*) 2003-as,
valamint a fitisz füzike (*Phylloscopus trochilus*) 2004-es költése, melyek a főváros ritka
költőfajai közé tartoznak. Mindkét faj 1–1 párban telepedett meg a fennsíkon.

A fészkelő fajok adatait az 1. táblázat mutatja be.

* (275/2004 (X. 8.) korm. rend. Az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről.
A Tétényi-fennsík Natura2000 területkódja: HUDI 20017, térképi azonosítója: 248).

1. táblázat A Tétényi-fennsíkon költő madárfajok állománynagysága
Table 1. Population of breeding species on Tétényi-plateau

S.sz.	Faj neve	Költés 2003-ban (pár)	Költés 2004-ben (pár)
1.	Karvaly (<i>Accipiter nisus</i>)	1	1
2.	Egerészölyv (<i>Buteo buteo</i>)	2–3*	2–3
3.	Vörös vércse (<i>Falco tinnunculus</i>)	1	1
4.	Balkáni gerle (<i>Streptopelia decaocto</i>)	Kb. 10**	Kb. 10**
5.	Nagy fakopáncs (<i>Dendrocopos major</i>)	1*	1
6.	Mezei pacsirta (<i>Alauda arvensis</i>)	2	1
7.	Parlagi pityer (<i>Anthus campestris</i>)	1	–
8.	Vörösbegy (<i>Erithacus rubecula</i>)	1	–
9.	Fülemüle (<i>Luscinia megarhynchos</i>)	10	15
10.	Házi rozsdafarkú (<i>Phoenicurus ochruros</i>)	1	1
11.	Cigány csuk (<i>Saxicola torquata</i>)	12	5
12.	Fekete rigó (<i>Turdus merula</i>)	3	3
13.	Énekes rigó (<i>Turdus philomelos</i>)	1	-
14.	Kis poszáta (<i>Sylvia curruca</i>)	2	5
15.	Barátposzáta (<i>Sylvia atricapilla</i>)	5	10
16.	Mezei poszáta (<i>Sylvia communis</i>)	3	6
17.	Fitisz füzike (<i>Phylloscopus trochilus</i>)		1
18.	Csíl-p-csalp füzike (<i>Phylloscopus collybita</i>)	2	5
19.	Tövisszűrő gébics (<i>Lanius collurio</i>)	1	1
20.	Szarka (<i>Pica pica</i>)	Kb. 20	Kb. 20
21.	Csicsörke (<i>Serinus serinus</i>)	1	5
22.	Citromsármány (<i>Emberiza citrinella</i>)	1	–

*: A Kamaraerdő fennsíkkal határos részén fészkel
Breeding in Kamaraerdő in the neighbourhood of the plateau

** : A fennsík keleti szélén a Szoborpark melletti kertes övezetben költ
Breeding in the green belt at eastern side of the plateau

Fentiekén kívül az alábbi fajok költése bizonyosodott be, ezeknek azonban a fészkelőállomány nagysága – még – nem ismert (2. táblázat).

2. táblázat Ismeretlen állománynagyságú költőfajok a Tétényi-fennsíkon
Table 2. Unknown size population of breeding species on Tétényi-plateau

S. sz.	Faj neve
1	Fácán (<i>Phasianus colchicus</i>)
2.	Parlagi galamb (<i>Columba livia f. domestica</i>)
3.	Kakukk (<i>Cuculus canorus</i>)
4.	Erdei fülesbagoly (<i>Asio otus</i>)
5.	Búbos pacsirta (<i>Galerida cristata</i>)
6.	Mezei veréb (<i>Passer montanus</i>)
7.	Házi veréb (<i>Passer domesticus</i>)
8.	Zöldike (<i>Carduelis chloris</i>)
9.	Tengelic (<i>Carduelis carduelis</i>)
10.	Kenderike (<i>Carduelis cannabina</i>)

A fészkelőállomány felmérése ezen fajok esetében azért nehéz, mert költőhelyük elsősorban a kerítéssel elzárt területekre korlátozódik, ahova a bejutás meglehetősen nehéz (pl.: volt katonai terület, sertéshizlalda, Mechanikai Művek). A pintyfélék (zöldike, tengelic, kenderike) esetében pedig költésre utaló magatartást nem sikerült ez idáig megfigyelni, de fészkelésük rendszeres jelenlétükből adódóan biztosra vehető. E madarak állományfelmérését a 2005-ös évre tervezem.

A 3. táblázat a lehetséges költőfajok listáját tartalmazza.

3. táblázat Potenciális költőfajok
Table 3. Potentially breeding species

1.	Örvös galamb (<i>Columba palumbus</i>)
2.	Macskabagoly (<i>Strix aluco</i>)
3.	Nyaktekeres (<i>Jynx torquilla</i>)
4.	Fekete harkály (<i>Dryocopus martius</i>)
5.	Zöld küllő (<i>Picus viridis</i>)
6.	Közép fakopáncs (<i>Dendrocopos medius</i>)
7.	Kis fakopáncs (<i>Dendrocopos minor</i>)
8.	Ökörszem (<i>Troglodytes troglodytes</i>)
9.	Szürke légykapó (<i>Muscicapa striata</i>)
10.	Barátcinege (<i>Parus palustris</i>)
11.	Kékcinege (<i>Parus caeruleus</i>)
12.	Szécinege (<i>Parus major</i>)
13.	Őszapó (<i>Aegithalos caudatus</i>)
14.	Csúszka (<i>Sitta europaea</i>)
15.	Erdei fakusz (<i>Certhia barchydactyla</i>)
16.	Seregély (<i>Sturnus vulgaris</i>)
17.	Sárgarigó (<i>Oriolus oriolus</i>)
18.	Szajkó (<i>Garrulus glandarius</i>)
19.	Dolmányos varjú (<i>Corvus cornix</i>)
20.	Erdei pinty (<i>Fringilla coelebs</i>)
21.	Meggyvágó (<i>Coccothraustes coccothraustes</i>)

A fenti 21 faj mindegyike költ a fennsíkkal határos Kamaraerdő belsőbb részein. Ezek rendszeresen előfordulnak a területen, de költésüket eddig nem sikerült bizonyítani. Ennek ellenére fészkelésükre bármikor számítani lehet a jövőben, mivel igényeiknek megfelelő élőhelyek a fennsíkon is rendelkezésre állnak.

A Tétényi-fennsíkon teljesen hiányoznak a vizes területek, a vízhez kötődő madarak itteni előfordulásai lokális érdekességnek számítanak. Mégis több olyan faj került eddig szem elé, melyek elsődleges életterei a vizes élőhelyek. Ezek előfordulását a Duna viszonylagos közelségével lehet magyarázni. Az ide tartozó fajokat tartalmazza a 4. táblázat.

4. táblázat A terület jellegére nézve érdekes fajok
Table 4. Interesting occurrence species for the habitat

S.sz.	Faj neve	Megfigyelés időpontja	Példányszám	Megfigyelők
1.	Kormorán (<i>Phalacrocorax carbo</i>)	2003. 04. 07.	1	Nikiser Ágnes Berényi Zsombor Bajor Zoltán
2.	Szürkegém (<i>Ardea cinerea</i>)	2003. 03. 03.	1	Nikiser Ágnes Bajor Zoltán
3.	Tőkés réce (<i>Anas platyrhynchos</i>)	2004. 05. 04.	1 hím	Nikiser Ágnes Bajor Zoltán
4.	Barna rétihéja (<i>Circus aeruginosus</i>)	2003. 04. 07.	1	Nikiser Ágnes Berényi Zsombor Bajor Zoltán
5.	Dankasirály (<i>Larus ridibundus</i>)	2003. 11. 02.	1 juv.	Nikiser Ágnes Bajor Zoltán

A fészkelő fajok felmérésén túl, az egyszerű faunisztikai felmérések során több olyan fajt is sikerült megfigyelni a területen, melyek Budapesten és annak környékén (sőt egyesek országos szinten is) ritkának számítanak (5. táblázat).

5. táblázat Egyéb előfordulások (A fennsík ritka madárfajai)
Table 5. Other occurrence (Rare bird species)

S.sz.	Faj neve	Megfigyelés időpontja	Példányszám	Megfigyelők
1.	Fehér gólya (<i>Cicconia cicconia</i>)	2004. 04. 03. 2004. 05. 04.	3 1	MME Bp.-i HCS Nikiser Ágnes Bajor Zoltán
2.	Darázsölyv (<i>Pernis apivorus</i>)	2003 04. 07.	1	Nikiser Ágnes Berényi Zsombor Bajor Zoltán
3.	Parlagi sas (<i>Aquila heliaca</i>)	2004. 05. 04.	1 subad.	Nikiser Ágnes Bajor Zoltán
4.	Kék galamb (<i>Columba oenas</i>)	2003. 10. 04.	89	Farkass Gergely
5.	Gyurgyalag (<i>Merops apiaster</i>)	2004. 05. 04.	Kb. 10	Nikiser Ágnes Bajor Zoltán
6.	Erdei pacsirta (<i>Lullula arborea</i>)	2003. 03. 03.	28!	Nikiser Ágnes Bajor Zoltán
7.	Holló (<i>Corvus corax</i>)	2003 04. 07.	2 (1 pár)	Nikiser Ágnes Berényi Zsombor Bajor Zoltán
8.	Keresztcsőrű (<i>Loxia curvirostra</i>)	2003. 03. 03.	2	Nikiser Ágnes Bajor Zoltán
9.	Bajszos sármány (<i>Emberiza cia</i>)	2004. 10. 31.	3	Nikiser Ágnes Bajor Zoltán

Köszönetnyilvánítás

Ezúton külön köszönetemet fejezem ki Nikiser Ágnes agrármérnöknek, aki a hely részletes megismerésében és a terepi munka elvégzésében nyújtott nélkülözhetetlen segítséget.

Irodalom

- BOGNÁR A. 2000: Védett természeti értékek a Fővárosban. Főpolgármesteri Hivatal kiadványa, Budapest.
- FARKAS S. (SZERK.) 1999: Magyarország védett növényei. Mezőgazda Kiadó, Budapest.
- MULLARNEY K., SVENSSON L., ZETTERSTRÖM, D., GRANT, P. J. 2002: Madárhatározó. Park könyvkiadó, Budapest.
- SIMON T. (szerk.) 1991–1994: Természeti kincsek Dél-Budán; A Tétényi-fennsík és a Háros-sziget növény- és állatvilága, természetvédelme. Cserépfalvi Kiadó-Zöld Jövő, Budapest.
- SIMON T. 2000: A magyarországi edényes flóra határozója. Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest.
- TÓTH L. 2002: Gyakori énekesmadárfajok monitorozása Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület kiadványa, Budapest.
- A Budai-hegység turisztatérképe 1:30000. (2002): Cartographia Kft. Kiadó, Budapest.
- Budapest városatlaz 7. kiadás. (2002): DIMAP Bt. & Szarvas András Térképészeti Ügynökség kiadványa, Budapest.
- (275/2004 (X. 8.) korm. rend. Az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről.

THE BIRD POPULATION OF TÉTÉNYI-PLATEAU IN 2003–2004

Z. BAJOR

Szent István University, Department of Landscape Ecology
H-2103 Gödöllő, Páter K. u. 1. e-mail: bajorz@freemail.hu

Kulcsszavak: protected area, bird population

The bird population of Tétényi-plateau researched by the author in the year 2003-2004. The total number of species recorded were 95 in the period of research (33 breeder, 21 potentially breeder, 10 common migrant, 10 common wintering vagrant and 21 rare vagrant). The plateau seems to be rich in birds, so it is worth continuing and extending the research in the future.